

УДК 349.412.3:630

І. І. Каракаш

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ТА КОРИСТУВАННЯ НА ЗЕМЛЯХ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Проблеми права власності на землі лісогосподарського призначення та правове регулювання їх раціонального використання не знайшли свого належного висвітлення у вітчизняній правовій літературі. Окремі наукові публікації [1] та розділи у підручниках з питань використання й охорони лісових земель і лісових ресурсів [2] не охоплюють всі аспекти зазначеної проблематики. Після суттєвого оновлення Лісового кодексу України від 21 січня 1994 року [3] та прийняття його у новій редакції Закону від 8 лютого 2006 року [4] також не активізувалися наукові дослідження проблем права власності на землі лісогосподарського призначення та їх використання на власницьких засадах.

Не дивлячись на те, що з прийняттям зазначеної редакції Лісового кодексу вказана категорія «земель лісового фонду» у Земельному кодексі України від 25 жовтня 2001 року [5] набула найменування «землі лісогосподарського призначення», правові засади їх використання та охорони не зазнали суттєвих змін. Разом з тим правовий режим «земель лісового фонду» не тотожний правовому режиму «землі лісогосподарського призначення». Крім цього, існує низка особливостей, у тому числі щодо набуття і реалізації права власності на лісові землі та користування ними, які відрізняють їх від інших категорій земель у складі земельного фонду країни.

За ч. 1 ст. 55 Земельного кодексу до земель лісогосподарського призначення належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства. Наведене законодавче визначення земель лісогосподарського призначення носить загальний характер і з точки зору «літерального» тлумачення не є коректним. Його текстуальний зміст не надає чіткого критерію для відокремлення зазна-

чених земель всередині категорії на відповідні різновиди, зокрема: на «землі, вкриті лісовою рослинністю», на «землі, не вкриті лісовою рослинністю» та на «нелісові землі», що надані та використовуються для потреб ведення лісового господарства.

У певній мірі позначений склад земель лісогосподарського призначення прояснюється у їх визначенні в оновленому лісовому законодавстві. Так, за ст. 5 Лісового кодексу, до земель лісогосподарського призначення належать лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства. Таким чином, «нелісовими землями», що включаються у склад земель лісогосподарського призначення, наприклад, є землі, зайняті сільськогосподарськими та водно-болотними угіддями, а також інші земельні ділянки, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства.

Наведене наглядно демонструє, що положення лісового законодавства щодо визначення земель лісогосподарського призначення, завданням якого є регулювання лісових відносин, прописані більш конкретно, ніж положення земельного законодавства, завданням якого є регулювання саме земельних відносин. У зв'язку з цим чітке текстуальне визначення вказаної земельно-правової норми щодо визначення земель лісогосподарського призначення може надати підстави для виділення щонайменше трьох різновидів земель лісогосподарського призначення, зокрема: земель, які вкриті лісовою рослинністю, земель, що не вкриті лісовою рослинністю, але відносяться до «лісових земель» та «нелісових земель», які надані та використовуються для потреб ведення лісового господарства. Такий висновок безпосередньо ґрунтується на ч. 2 ст. 5 Лісового кодексу, згідно якої віднесення земельних ділянок до складу земель лісогосподарського призначення здійснюється відповідно до земельного законодавства.

Наведений висновок впливає також з окремих положень ст. 1 нової редакції Лісового кодексу. Так, за ч. 3 ст. 1 чинного Лісового кодексу, лісова ділянка — це ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка виділена для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без її вилучення у землекористувача або власника землі. Відповідно до положень лісового законодавства лісові ділянки можуть бути вкриті лісовою рослинністю або постійно чи тимчасово не вкриті лісовою рослинністю (внаслідок неоднорідності лісових комплексів, лісогосподарської діяльності, стихійного лиха тощо). До не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок належать лісові ділянки, зайняті незімкнутими лісовими культурами, лісовими розсадниками і плантаціями, а також лісовими шляхами та просіками, лісовими протипожежними розривами, лісовими осушувальними канавами і дренажними системами.

Одночасно чинне лісове законодавство містить визначення поняття земельної лісової ділянки. Так, за ч. 5 ст. 1 нової редакції Лісового кодексу земельна лісова ділянка — це ділянка землі лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства.

Проте Земельний кодекс зберігає положення про визначення земель лісогосподарського призначення шляхом виключення з їх складу певних видів ділянок землі. Так, за новою редакцією ч. 2 ст. 55 Земельного кодексу до земель лісогосподарського призначення не належать землі, зайняті: зеленими насадженнями у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів; окремими деревами і групами дерев та чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках. Таким чином, земельне законодавство містить подвійний підхід щодо визначення земель лісового фонду — в порядку офіційного формулювання їх визначення за певними ознаками (ч. 1 ст. 55 ЗКУ) та в порядку перелічення окремих земельних ділянок, які виключені з їх складу (ч. 2 ст. 55 ЗКУ).

Різні підходи до визначення поняття та переліку земель лісогосподарського призначення на засадах «включення-виключення» до їх складу в Земельному і Лісовому кодексах утворили певні розбіжності у складі земель лісогосподарського призначення. Такі підходи призвели до суперечностей подвійного рівня — протиріччя у змісті самого лісового законодавства та протиріччя між Лісовим та Земельним кодексами. Беручи до уваги пріоритетні вимоги ч. 2 ст. 3 Земельного кодексу стосовно інших галузей природноресурсового законодавства, виникла нагальна потреба в узгодженні складу земель лісогосподарського призначення шляхом внесення відповідних змін і доповнень як до Земельного кодексу, так і до Лісового кодексу.

Однак розбіжності у складі земель лісового фонду пов'язані не тільки з протилежним підходом до їх визначення та перелічення, а й з самим законодавчим визначенням поняття лісу. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Лісового кодексу ліс — це тип природного комплексу, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. Наведене визначення лісу охоплює не тільки угруповання деревини та чагарникової рослинності, а і земельні площі з відповідними ґрунтами. Таке фактичне становище є зрозумілим тому, що без земельних ресурсів ліс не може існувати. У зв'язку із наведеним визначенням земель лісогосподарського призначення за Земельним кодексом та оновленим поняттям лісу за Лісовим кодексом виникає проблема розмежування цих взаємопов'язаних, але все ж таки самостійних правових об'єктів.

На користь такого висновку говорить і зміст ст. 4 Лісового кодексу, в якому йдеться саме про ліси та лісовий фонд як самостійні об'єкти права. Так, за вказаною нормою до лісового фонду України належать лісові ділянки, в тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 гектара. Захисними насадженнями лінійного типу є, наприклад, полезахисні лісові смуги, захисні насадження на смугах відводу залізниць, захисні насадження на смугах відводу автомобільних доріг, захисні насадження на смугах відводу каналів, гідротехнічних споруд та водних об'єктів, які новою редакцією Лісового кодексу віднесені до лісового фонду країни. Тепер до лісового фонду не належать лише: зелені насадження в межах населених пунктів (сади, парки, сквери, бульвари тощо), які не віднесені в установленому порядку до лісів, та окремі дерева і групи дерев, а також чагарники на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових земельних ділянках.

Питання створення, використання й охорони насаджень, що не належать до лісового фонду, регулюються іншими актами законодавства (аграрним, земельним, цивільним, адміністративним), які, згідно ст. 1 Закону України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 року [6], можуть і не охоплюватись законодавством про рослинний світ. У зв'язку з цим чітке визначення лісу може стати юридичною ознакою розмежування земельних ресурсів від лісів, правовим критерієм відокремлення лісової рослинності від нелісової та закріплення самостійної правооб'єктності лісів у чинному природноресурсовому законодавстві. У даний час лише лісові ресурси одержали позитивне правове визначення. Ними, за ст. 6 нової редакції Лісового кодексу, є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються в процесі формування лісових природних комплексів. До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб.

Певна суперечливість спостерігається й у правовому регулюванні відносин власності на землі лісогосподарського призначення. Відповідно до ч. 1 ст. 56 Земельного кодексу землі лісогосподарського призначення можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Наведене положення земельного законодавства кореспондує ч. 3 ст. 5 Лісового кодексу про те, що ліси тепер можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності.

У ч. 1 ст. 56 Земельного кодексу передбачено, що громадянам та юридичним особам за рішенням органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади можуть безоплатно або за плату передаватись у власність замкнені земельні ділянки лісогосподарського призначення

загальною площею до 5 гектарів у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств. Наведена земельно-правова норма передбачає цілу низку умов щодо передачі громадянам та юридичним особам земельних ділянок лісогосподарського призначення у приватну власність. Вони визначають суб'єктів цього права, охоплюють ознаки об'єкту та закріплюють умови такої передачі. Так, суб'єктами надання в межах своєї компетенції можуть бути органи місцевого самоврядування й органи державної виконавчої влади, із чого випливає, що за їх рішеннями можуть надаватися як землі державної, так і землі комунальної власності. Зрозуміло, що суб'єктами одержання таких земельних ділянок мають бути вітчизняні фізичні та юридичні особи. При цьому останніми, безумовно, мають бути тільки юридичні особи приватної власності, а не юридичні особи державної та комунальної власності, для яких взагалі не передбачена передача земельних ділянок на праві власності. Вітчизняним громадянам та приватним юридичним особам земельні ділянки можуть передаватися як безоплатно, так і за плату. Встановлений і розмір земельної ділянки, який має бути загальною площею до 5 гектарів.

Проте земельно-правова норма, що розглядається, передбачає надання таких земельних ділянок із земель лісогосподарського призначення, але у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств. Загальновідомо, що для ведення селянських і фермерських господарств земельні ділянки надаються із земель сільськогосподарського призначення. Таким чином, земельні ділянки лісогосподарського призначення, які передаються у приватну власність, відносяться до нелісових земель, зайнятих сільськогосподарськими угіддями. Вони надаються для ведення селянських і фермерських господарств, а не для потреб ведення лісового господарства, про що йдеться у ч. 1 ст. 55 Земельного кодексу та у ч. 1 ст. 5 Лісового кодексу. У зв'язку з цим вказані норми потребують відповідного уточнення і узгодження між собою.

Проте головний недолік аналізованої норм полягає у закріпленні вимоги щодо «замкненості земельної ділянки» лісогосподарського призначення, тобто нерозривності земельної ділянки відповідної конфігурації (геометричної фігури), кінцеві точки якої з'єднуються в одну лінію. Ця «замкненість земельної ділянки» лісогосподарського призначення має бути у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств. Насправді має місце «земельна ділянка, що замкнено покрита лісовою рослинністю», тобто «лісова земельна ділянка» як ділянка землі лісогосподарського призначення з визначеними межами, що надається у приватну власність для ведення сільського господарства. Однак визначення поняття «лісова земельна ділянка» немає ані в земельному, ані в лісовому законодавстві.

Відповідно до нової редакції ч. 3 ст. 56 Земельного кодексу громадяни і юридичні особи в установленому порядку можуть набувати у власність земельні ділянки деградованих і малопродуктивних угідь для залісення. При цьому чинне земельне законодавство не обмежує на-

буття у власність таких земельних ділянок ані категоріями земель, ані їх розмірами.

Не зовсім послідовним є регулювання права власності і на самі ліси та лісові ресурси. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Лісового кодексу ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні та інші функції й є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Усі ліси на території країни, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави.

У ст. 7 Лісового кодексу передбачено, що ліси, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника на ліси здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України. Наведені формулювання спираються на положення ст. 13 Конституції щодо народної належності основних природних об'єктів та їх ресурсів і реалізації права народної власності. Проте ліси у якості об'єкта права власності Українського народу у вказаній конституційній нормі не позначені.

Однак слід зауважити, що при усій «авторитетності» Конституції як Основного Закону країни, який має найвищу юридичну силу, все ж таки посилання на неї є не зовсім коректним. По-перше, Конституція не визначає межі здійснення прав власника на ліси органами державної влади та органами місцевого самоврядування. По-друге, якщо права власника на ліси здійснюють органи державної влади й органи місцевого самоврядування, то виникає потреба у визначенні кола таких державних органів та у розмежуванні повноважень органів державної влади й органів місцевого самоврядування щодо реалізації ними прав власника на ліси. По-третє, за новою редакцією Лісового кодексу, ліси можуть перебувати в державній, комунальній і приватній власності, суб'єктами яких відповідно є держава, територіальні громади, громадяни і юридичні особи приватної власності, тобто органи державної влади та місцевого самоврядування можуть здійснювати права власника лише на ліси державної і комунальної власності.

Відомо, що землі лісогосподарського призначення можуть використовуватися не тільки на засадах права власності, а й на підставі права користування ними. Так, згідно з новою редакцією ст. 57 Земельного кодексу земельні ділянки лісогосподарського призначення за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надаються в постійне користування спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам та іншим державним і комунальним підприємствам, установам і організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи для ведення лісового господарства. Тут звертає на

себе увагу закріплення спеціальної правосуб'єктності державних і комунальних лісогосподарських підприємств, установ та організацій. Наведене положення означає, що земельні ділянки лісогосподарського призначення на засадах постійного землекористування можуть надаватися не будь-яким державним чи комунальним лісогосподарським підприємствам, а лише тим з них, у яких створені спеціалізовані підрозділи для ведення лісового господарства. При цьому порядок використання земель лісогосподарського призначення визначається законом.

У зв'язку із законодавчим закріпленням у даний час не тільки права державної та комунальної власності, а і права приватної власності на землі лісогосподарського призначення слід було б розповсюдити спеціальну лісогосподарську правосуб'єктність і на приватні підприємства. Безумовно, приватні лісогосподарські підприємства можуть використовувати зазначені земельні ділянки на власницьких засадах, але при умові створення ними спеціалізованих підрозділів для ведення лісового господарства. Якщо такі підрозділи у приватному лісогосподарському підприємстві не утворені, навряд чи можна очікувати від них раціонального й ефективного використання земель лісогосподарського призначення за їх цільовим призначенням, а відтак навряд чи доцільно надавати землі лісогосподарського призначення у приватну власність.

Не вимагає особливого обґрунтування теза про те, що використання земель лісогосподарського призначення переважно відбувається разом з використанням лісів та лісових ресурсів, тобто на власницьких засадах та на підставі лісокористування. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Лісового кодексу у державній власності перебувають усі ліси України, крім лісів, що перебувають у комунальній або приватній власності. Тут спостерігається формула, яка закріплена у земельному законодавстві стосовно розмежування земель державної, комунальної та приватної власності. Проте ч. 2 ст. 8 Лісового кодексу є більш конкретно і передбачає, що право державної власності на ліси набувається і реалізується державою в особі Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій відповідно до закону. Таким чином, право державної власності на ліси набувається і реалізується органами державної виконавчої влади. При цьому їх власниками є держава, а не зазначені органи державної виконавчої влади.

Згідно ст. 9 Лісового кодексу у комунальній власності перебувають ліси в межах населених пунктів, крім лісів, що перебувають у державній або приватній власності. У комунальній власності можуть перебувати й інші ліси, набуті або віднесені до об'єктів комунальної власності в установленому законом порядку. Право комунальної власності на ліси реалізується територіальними громадами безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування. Тут також спостерігаються формулювання, що випробувані у земельному законодавстві. Можна лише зауважити стосовно вказівки на ліси у межах населених пунктів, зокрема у даний час чинне законодавство, на відміну від попереднього

законодавства, не передбачає наявності міських лісів та лісів у інших населених пунктах.

Право комунальної власності на ліси, за ст. 11 Лісового кодексу, набувається при розмежуванні в установленому законом порядку земель державної та комунальної власності, а також шляхом передачі земельних ділянок з державної власності в комунальну та з інших підстав, не заборонених законом. Таким чином, набуття права комунальної власності на ліси в основному відбувається в порядку розмежування земель, передбаченого Законом України «Про розмежування земель державної та комунальної власності» від 5 лютого 2004 року [7].

Відповідно до ст. 10 Лісового кодексу ліси в Україні можуть перебувати у приватній власності. Суб'єктами права приватної власності на ліси є громадяни та юридичні особи України. Згідно ст. 12 Лісового кодексу громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Ця площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно із законом. Громадяни та юридичні особи можуть мати у власності ліси, створені ними на набутих у власність у встановленому порядку земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь, без обмеження їх площі. Ліси, створені громадянами та юридичними особами на земельних ділянках, що належать їм на праві власності, перебувають у приватній власності цих громадян і юридичних осіб.

Оновлене лісове законодавство визначає також момент виникнення права приватної власності на ліси. Так, згідно ст. 13 Лісового кодексу право приватної власності на ліси громадян та юридичних осіб України виникає з моменту одержання ними документів, що посвідчують право власності на земельну ділянку, та їх державної реєстрації. Ліси, отримані у спадщину іноземними громадянами, особами без громадянства та іноземними юридичними особами, підлягають відчуженню протягом одного року. Документом, що посвідчує право приватної власності на ліси, є державний акт на право власності на землю, виданий на відповідну земельну ділянку.

Не важко замітити, що чинне лісове законодавство запозичило земельно-правові умови і порядок посвідчення права власності на ліси. Проте у даний час, відповідно до ст. 126 Земельного кодексу, право власності на земельну ділянку посвідчується не тільки державним актом. За ч. 2 вказаної земельно-правової норми право власності на земельну ділянку, набуту у власність із земель приватної власності без зміни її меж та цільового призначення, посвідчується: цивільно-правовою угодою щодо відчуження земельної ділянки, укладеною в порядку, встановленому законом, та свідоцтвом про право на спадщину.

Безумовно, ліси створені громадянами і юридичними особами на своїх земельних ділянках, перебувають у їхній приватній власності та можуть відчужуватись на засадах цивільно-правових угод, а у спадщину ліси

можуть переходити не тільки до іноземних громадян, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, а і до вітчизняних громадян. Право приватних власників на продаж земельних лісових ділянок та їх відчуження іншим шляхом відповідно до закону передбачено в п. 3 ч. 1 ст. 14 Лісового кодексу У зв'язку з цим слід було б закріпити у Лісовому кодексі договірний і спадкоємний порядок щодо набуття права приватної власності на ліси як самостійних об'єктів права та їх посвідчення відповідним договором чи свідоцтвом з державною реєстрацією.

Для припинення права приватної власності на ліси також передбачений земельно-правовий порядок. За ст. 15 Лісового кодексу право приватної власності на ліси припиняється в разі припинення права власності на земельну лісову ділянку у випадках і в порядку, встановлених законом. Припинення права власності на ліси в разі добровільної відмови власника від права власності на земельну лісову ділянку на користь держави або територіальної громади здійснюється за його заявою до відповідного органу в установленому законом порядку.

Відповідним органом у такому випадку є державний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, який повинен обов'язково розглянути таку заяву. Проте прийняття земельної лісової ділянки чи відмови від неї залежатиме від рішення зазначених органів. Такий висновок ґрунтується на тому, що як відмова власника від права власності на земельну лісову ділянку на користь держави або територіальної громади, так і її прийняття мають бути добровільними.

Як вже зазначалося, використання земель лісогосподарського призначення та лісів і лісових ресурсів відбувається не тільки на власницьких засадах, а і на підставі лісокористування. Безумовно, положення ст. 57 Земельного кодексу щодо надання за рішенням органів державної виконавчої влади або органів місцевого самоврядування земельних ділянок лісогосподарського призначення в постійне користування спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам в цілому відповідають вимогам ст. 92 Земельного кодексу. Збереження у земельному законодавстві інституту права постійного користування земельною ділянкою, земельною лісовою ділянкою, для підприємств, установ та організацій, що належать до державної або комунальної власності, запобігає виникненню права подвійної власності на одну і ту ж земельну ділянку, а саме — держави чи територіальної громади та їх підприємств. Право постійного користування земельною ділянкою, у тому числі земельною лісовою ділянкою має посвідчуватися державним актом на право постійного користування такою ділянкою землі лісогосподарського призначення, що видається та реєструється згідно з ч. 3 ст. 126 Земельного кодексу та ч. 4 ст. 17 Лісового кодексу.

Однак в сучасних умовах землі лісогосподарського призначення разом з лісами та лісові ресурси використовуються не тільки на засадах права постійного землекористування чи лісокористування. Земельні лісові ділянки широко використовуються на підставі тимчасового земле-

користування та лісокористування, у тому числі спеціалізованим державними та комунальними лісогосподарським підприємствами, а також підприємствами приватної власності. Так, згідно ст. 18 Лісового кодексу об'єктом тимчасового користування можуть бути всі ліси, що перебувають у державній, комунальній або приватній власності. Тимчасове користування лісами може бути: короткостроковим — терміном до одного року та довгостроковим — терміном від одного до п'ятдесяти років.

Короткострокове тимчасове користування лісами для заготівлі другого-рядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та інших потреб, передбачених Лісовим кодексом, здійснюється без вилучення земельних ділянок у власника лісів чи постійного лісокористувача на підставі спеціального дозволу, що видається власником лісів чи постійним лісокористувачем підприємствам, установам, організаціям, громадянам України, іноземним громадянам та особам без громадянства та іноземним юридичним особам. Суб'єктами правовідносин тимчасового користування лісами є: власники лісів або уповноважені ними особи та підприємства, установи, організації, громадяни України, іноземні громадяни й особи без громадянства та іноземні юридичні особи.

Довгострокове тимчасове користування лісами — це засноване на договорі строкове платне використання лісових ділянок, які виділяються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт. Довгострокове тимчасове користування лісами державної та комунальної власності здійснюється без вилучення земельних ділянок у постійних користувачів лісами на підставі рішення відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прийнятого в межах їх повноважень за погодженням з постійними користувачами лісами та органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим та територіальними органами центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства. Довгострокове тимчасове користування лісами приватної власності здійснюється без вилучення земельних ділянок шляхом укладення між власником лісів та тимчасовим лісокористувачем договору, який підлягає реєстрації в органі виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим і територіальних органах центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства.

Якщо короткострокове тимчасове користування лісами для законодавчо визначених потреб здійснюється на підставі спеціального дозволу, що видається власником лісів чи постійним лісокористувачем зазначеним суб'єктам тимчасового лісокористування, то право довгострокового тимчасового користування лісами засновується на строковому та оплатному договорі використання лісових ділянок, виділених для зазначених видів діяльності. Строкове і оплатне довгострокове лісокористування, засноване на договорі, є не чим іншим, ніж договір оренди. Проте в оновленій редакції Лісового кодексу немає згадки про оренду лісів, лісових ділянок

чи земельних лісових ділянок. Однак це не означає, що орендні відносини на практиці не застосовуються для використання лісів та лісових ресурсів, лісових ділянок та відповідних земельних ділянок.

У зв'язку з тим, що довгострокове тимчасове використання лісів та лісових ресурсів відбувається одночасно з використанням земельних лісових ділянок, то у таких випадках на практиці застосовується договір оренди земель лісогосподарського призначення, що укладається згідно ст. 93 Земельного кодексу, Закону України «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 року в редакції Закону від 2 жовтня 2003 року [8], а також Типового договору оренди землі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 220 від 3 березня 2004 року [9] із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України № 780 від 3 вересня 2008 року. Право оренди земельної ділянки у таких випадках згідно ч. 5 ст. 126 Земельного кодексу посвідчується договором оренди землі, зареєстрованим відповідно до закону, або договором оренди землі та договором відчуження права оренди землі, що підлягають реєстрації відповідно до закону. Проте у даний час, на нашу думку, настала нагальна потреба у законодавчому закріпленні орендних відносин не тільки у земельному законодавстві, а і в лісовому законодавстві, зокрема у Лісовому кодексі, і насамперед щодо довгострокового тимчасового користування лісами та лісовими ресурсам на відповідних лісових і земельних ділянках.

У новій редакції Лісового кодексу, за прикладом земельного законодавства, з'явився інститут лісового сервітуту. Згідно із ст. 23 Лісового кодексу лісовий сервітут — це право на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною лісовою ділянкою. Громадяни мають право вільно перебувати в лісах державної та комунальної власності, якщо інше не передбачено законом. Права власників лісів або лісокористувачів можуть бути обмежені на користь інших заінтересованих осіб на підставі закону, договору, заповіту або за рішенням суду.

Встановлення лісового сервітуту не веде до позбавлення власника земельної лісової ділянки, щодо якої встановлений лісовий сервітут, права володіння, користування та розпоряджання нею, а користувача — права володіння і користування. Лісовий сервітут здійснюється способом, найменш обтяжливим для власника лісів або користувача земельної лісової ділянки, щодо якої він установлений. Положення Цивільного та Земельного кодексів застосовуються до лісових сервітутів у частині, що не суперечить вимогам Лісового кодексу.

Однак слід зазначити, що у земельному законодавстві знайшов своє закріплення та успішно застосовується ще один правовий інститут щодо прав на чужу земельну ділянку, а саме — право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Так, за ст. 102-1 Земельного кодексу право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) виникає на підставі договору між власником земельної ділянки та особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для таких потреб, відповідно до Цивільного кодексу України

[10]. Право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) може виникати також на підставі заповіту.

Право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) може відчужуватися або передаватися в порядку спадкування, крім випадків, передбачених законом. Зокрема право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам (крім випадків переходу права власності на будівлі та споруди), а також внесено до статутного капіталу і передано у заставу. Строк користування земельною ділянкою державної чи комунальної власності для забудови не може перевищувати 50 років. Укладення договорів про надання права користування земельною ділянкою для забудови здійснюється відповідно до Цивільного кодексу з урахуванням вимог Земельного кодексу.

У даний час нерідко здійснюється господарська забудова та зведення комунікаційних споруд на землях лісогосподарського призначення. На нашу думку, окремі положення земельного законодавства щодо користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) мають знайти своє закріплення у Лісовому кодексі, зокрема стосовно забудови земельних лісових ділянок.

Запропонований огляд найбільш актуальних питань законодавчої регламентації використання земель лісогосподарського призначення на власницьких засадах свідчить про те, що їх правове регулювання далеке від досконалості. Прийняття нової редакції Лісового кодексу та внесення відповідних змін і доповнень у Земельний кодекс не вирішили проблем забезпечення раціонального використання та ефективної охорони земель лісогосподарського призначення та лісових ресурсів країни. У зв'язку з цим питання правового регулювання відносин власності на землі лісогосподарського призначення і забезпечення раціонального використання розташованих на них лісів та лісових ресурсів юридичними засобами вимагають подальшого дослідження.

Л і т е р а т у р а

1. Глотова О. В. Нова редакція Лісового кодексу та поновлення лісового законодавства України / *О. В. Глотова* // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. — О. : Юрид. л-ра, 2008. — Вип. 37. — С. 178—184.
2. Степська О. В. Правовий режим використання та охорони лісів і лісових ресурсів. Екологічне право України : підруч. для вищ. навч. закл. / *О. В. Степська* ; за ред. *І. І. Каракаша*. — О. : Фенікс, 2012. — С. 421—438.
3. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 17. — Ст. 99.
4. Про внесення змін до Лісового кодексу України : Закон України від 8 лют. 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 21. — Ст. 170.
5. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3—4. — Ст. 27.
6. Про рослинний світ : Закон України від 9 квіт. 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 22—23. — Ст. 198.

7. Про розмежування земель державної та комунальної власності : Закон України від 5 лют. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 35. — Ст. 411.
8. Про оренду землі : Закон України від 6 жовт. 1998 р. в ред. від 2 жовт. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 46–47. — Ст. 280 ; 2004. — № 10. — Ст. 102.
9. Типовий договір оренди землі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 220 від 3 березня 2004 року // Офіційний вісник України. — 2004. — № 9. — Ст. 527.
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.

А н о т а ц і я

Каракаш І. І. Право власності та користування на землях лісогосподарського призначення. — Стаття.

У статті розглядаються питання права власності на землі лісогосподарського призначення та правове регулювання їх використання на власницьких засадах та засадах природокористування. На підставі порівняльного аналізу відповідних положень земельного та лісового законодавства щодо правового режиму лісових земель та правового регулювання основних видів лісокористування виявлені певні суперечності та неузгодженості між земельно-правовими та лісо-правовими нормами. Вносяться конкретні пропозиції щодо їх усунення шляхом внесення відповідних змін і доповнень до Земельного та Лісового кодексів.

Ключеві слова: право власності, право користування, постійне землекористування, тимчасове лісокористування, короткострокове і довгострокове лісокористування.

А н н о т а ц и я

Каракаш И. И. Право собственности и пользования на землях лесохозяйственного назначения. — Статья.

В статье рассматриваются вопросы права собственности на земли лесохозяйственного и правовое регулирование их использования на собственнических началах и принципах природопользования. На основании сравнительного анализа соответствующих положений земельного и лесного законодательства о правовом режиме лесохозяйственных земель и правового регулирования основных видов лесопользования выявлены некоторые противоречия и несогласованности между земельно-правовыми и лесоправовыми нормами. Вносятся конкретные предложения по их устранению путем внесения соответствующих изменений и дополнений в Земельный и Лесной кодексы.

Ключевые слова: право собственности, право пользования, постоянное землепользование, временное лесопользование, краткосрочное и долгосрочное лесопользование.

S u m m a r y

Karakash I. I. The ownership and use of land for forestry purposes. — Article.

The questions of ownership of forest land and regulation of their use on proprietary basis and principles of nature. A comparative analysis of the relevant provisions of the land and forest legislation on the legal regime of forest lands and the legal regulation of the main types of forest found some contradictions and inconsistencies between land and forest-legal rules of law. Made specific proposals to address them by making appropriate amendments to the Land and Forest Codes.

Keywords: property rights, the right to use, permanent land use, forest use temporary, short-term and long-term forest management.